

Pardi Anna

költészet

nagy munkaköri árvaságban
gyermekláncfüre hulló glóriában
elborítanak
a két bolond tézis nem egy pár
harmóniák

lélek

kutatási alapján és null-magaslatán
felém jön akit nem szeretek
s gyűlöletem kínja veszni hagyja azt is,
akit, amit még megszeretnék.

alapismeretek

az ember mivel meghal
tökéletesen szabad
az ember mivel él
tökéletlenül rab

a menthetetlen angyal
és a mentő ördög
élesváltásban így együtt száll
látásból ismerteti
a láthatatlant

emberi együttérzés

mintha medve menne a kötélén
s mindenki mutatványra
vagy leesésre vár

őszinteség

szilánkokká oszlott szempár
néz a gerendákkal telibe

napi teendő

be- és kitelepítem a rakétákat
általános harcképtelenségem
szorongásaiba

stílus

fegyelem és tudathasadás
x műszakban
a legközelebbi y hiány

technikai fejlődés

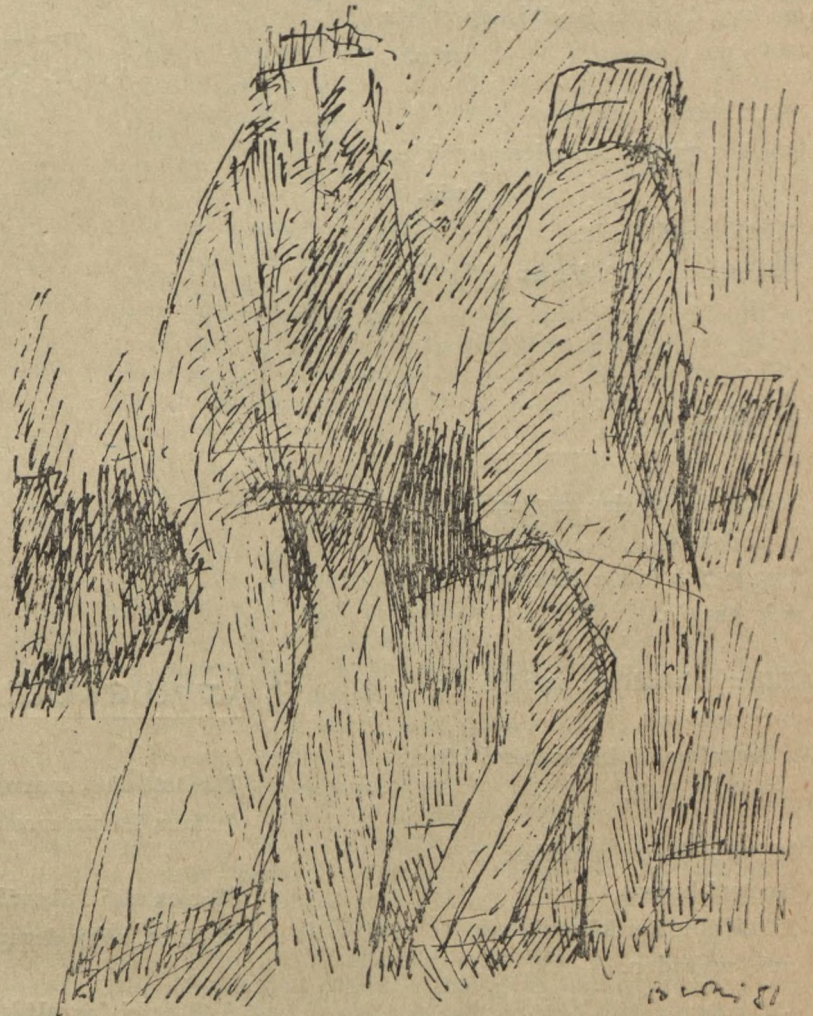
konstrukciókká szerelt könnyek
építenek a szemfenéken

a szervezés képessége

depressziótól az optimizmusig

égés és kiégés

korosztályom talpig vulkánban
hamuban
küzd tehetetlenségével és a
hőfokokkal

Bódi Tóth Elemér

Kufárkodó éj

Almomban, bolondság,
öregmenyecskével viaskodom,
még holdtölte előtt,
a szalmazsákot ilyenkor ne töltsd
meg.

Sok lesz a bolha, rág
majd csípésük s virágozik, mint bíbor,
bőrödön. Az időt
ne sűrgesd égre nézve, úgyis elmegy.

Csak amikor fogyni
kezd a hold, sarlós lesz, tömd a
szalmát.

Gyerek pelenkáit
ne hagyd kint száradni napnyugta
után.

Mert elérhet anyyi
gond, a gyerek rossz lesz, ne érjen
vád.

Lóstál a szél, lódít
egymásnak ágat, jár az éji kufár.

Fény volt

Mikor láthatatlan ragyogásba
fordul az éj,
hangosabb lesz a falu bolondja,
míg hazaér.

Mikor a káoszban az edények
meglapulnak,
a borzalomból kapsz némi képet,
mint a holtak.

Mikor a jászolkarikához ér
nyugvó barom,
felbődül a karikán túli tér
még szabadon.

Ekkor a kuvik szeme, mint a kincs,
tűzbe takar.

Az éjjel fény volt nálatok, csak nincs
valami baj?

Gyülekezettek

Tanított dalt, mennyiségtant,
dallam, István mester elhalt.

Már az első háborúkor
utólérte, hány dezertor.

A Gábrriel forgolódott,
platánfaággal szűrt napot.

Szekerezett, de megunta,
mint egykor Illés-próféta.

Eredics tanító néni
házunk árokpartról nézi.

Vásznán ecsettel kaparász,
festett ő is, mint Szent Lukács.

Kocsishoz égzengés érhet,
emlegeti Bódi József.

Utól nem érheti madár,
ki a mennyben kántorizál.

Támad a szél kilenc ágból,
álljon elő, aki bátor.

Koponyáját kicsiszolja,
mint a gyémántot Spinoza.

A szoba

A karosszékben kucorgó asszony érezte, hogy a szőnyegekkel telezsúfolt szoba elvesztette meghiúsultságát, nem védi többé. A padlón szerteszét kigyózó arabeszk kártékony, ártó jellege hirtelen világosult meg — mintha egyenesen rá akarnának törni, ezzel téve lehetetlenné, hogy otthonosan fészkelje be magát a sarokba.

Minden indájak egy-egy sértő megjegyzés, a beszéd fonadékaiban alattomosan megbúvó mérgezett tüske, amely ellen lehetetlen védekezni. Elfojtott, de mélyen bántó, álnok röhögés terjeng, gomolyog a padlón, s támad kíméletlen folytonossággal, miként egy hidegfront a maga viharos és gonosz hullámai-val.

Önkéntelenül védettebb helyet keresett, valami zugot, ahol meghúzódhatna, ahol sikerülne kikerülni a szobát elárasztó konok és megátalkodott áramlást. Egy ellene irányuló, alávaló öröm áldozatának érezte magát, védtelen és gyenge prédaállatnak, amely végleg megsemmisül, akár egy tintapacni az itatós alatt. Mert ennek az ellenséges örömmel milliónyi sziszegő fullánkja támadt, számtalan apró, gonosz nyelve nőtt váratlan sebesen, melyekkel megbénítani és belefetyelni készült védtelen lényét.

Igy kezdődött:

felállt és dermedt kíváncsian figyelte, képes-e az arabeszkre lépni.

A szőnyegek indái gyanús csendben lapultak meg, a szoba küzdőtérre változott, melyen az ellenfelek halálos összecsapásra készülnek. Keservesen küzdötte fel magát eszméletébe a sejtés, hogy most azután legkevésbé önmaga képes az eljövendőt előre látni. Mi fog történni; elesik és elvérzik, vagy tán meglepő könnyedséggel libeg végig a szobán? Érezte, valamit be kellene bizonyítania, de amit begyakorlottan és egyszerűen, szinte játszva valósíthatott volna meg egyébként, az most kivihetetlenül nehéznek tűnt: így egyelőre mást nem tehetett, figyelmen és mozdulatlanul állt. A szoba légköre a fenyegető veszélyek ellenére elzsongította a figyelmét, hiszen a leeresztett redőnyökön át egyenletesen és megnyugtatóan szűrődött át az utca tompa moraja.

Viszonylagos bódultsága nem tartott soká, undorodva rázkódott össze, amint újabb támadásként elborította a szoba tárgyaiból kiáramló megvetés, melyet azok közös, nagy ügyük példás egyetértésében ontottak rá. Ugyanakkor gyűlölködő igyekezetük mögött furcsa módon szinte hivatalos közönyt gyanított. Alapjában nem lehettek mások náluknál hatalmasabb érzések és akaratok felbérelt mamelukjainál, aljasságuk valójában érdektelenségnek tűnt mozgató „gazdájuk” aljasságához képest.

Késéskívül a tárgyak ez idegenkedően közömbös s mégis erőteljes ellenségessége okozta, hogy érzékei, mintegy ütést kapva inogtak, sédültek meg s többé nem voltak képesek a megszokott léptékben felfogni és számára leképezni a tér valóságos viszonyait; a szoba lépésnyi távolságai egy csapásra fagyos térségekké, roppant, jeges mezőkké tágultak. Ám ezek a mélyreható változások mintha nem is érintették volna az ellene fenekező tárgyakat, pillantásukat továbbra is egyenesen rá szegezték, sziszegésüket egészen közletről hallotta. A távolságok áthidalására megteendő erőfeszítés csupán saját maga számára fogalmazódott meg feladatként, mert, ha nem teszi meg ezt az erőfeszítést, akkor vert helyzetbe kerül, és mint a körülmények sugallták, talán mindörökre. Felindultságában ösztönzést érzett arra, hogy ne sokat tétovázzon, hanem mozduljon minnél hamarabb, de ugyanakkor egy legbelül gyökeredző óvatosság nem engedte cselekedni. Úgy vélte, egy közvetlen veszélyt elhárított, amikor volt ereje felállni, de felemelkedvén rögtön árnyék borult rá, amely alól kikerülni sokkal nehezebb és körmönfontabb vállalkozás lesz semhogy vaktában mozdulhatna. Az indítékra várta tehát, amely érthető kapcsolatot teremt homályos szándékai és az egyelőre még szintén homályos megoldás között.

A körülötte nyüzsgő, fenyegetően feléje nyújtózkodó környezet ismételt átlényegülései nem lepték meg, tisztában volt

azzal, hogy a szoba és tárgyai bármikor, minden erőfeszítés nélkül képesek lesznek visszanyerni eredeti alakjukat. Neki viszont — magától értetődően — nem szabadott kívánnia ezt, hanem most, amikor igazi lényegüket nem takargatják, kellett velük megbirkóznia. Elég lesz csupán a fejét felemelve széttekintnie és máris előtte áll majd a feladat, hogy miként próbálkozzon meg a távolságok áthidalásával és sarokba szorított helyzetéből kievickélve megpillanthassa a „cselekvések szinpadát,” ahová fel kell lépnie, elvégezve az eddigi történések által megszábotott mozdulatokat. Mert különben nem abban a pillanatban és nem úgy fog legördülni a függöny, ahogyan szeretné. És ha a függöny másként gördül le, akkor nem legördül, hanem roppant tömegével rázuhan és bárhogyan kapálódzik képtelen lesz alóla kikeveredni.

A környezet átlényegülését tehát úgy értelmezte, mint egy életveszélyesen csalóka, őt ármányosan átjéteni készülő látványt. Igen ám — gondolta — de ha emlékei könyvét a megfelelő lapra csapja fel, akkor rábukkan a szobának arra a keresett részletére, ahol a valóban lényeges látnivaló várja.

De vajon milyen jellegű ez a látnivaló, az életét betöltő elmégesedett, nevetségesen és sebzőn veszélyes kapcsolat, melynek mozzanatára kellene ráéreznie, az előtte elterülő térség mely pontjára kellene ráböknie, hogy elérhesse a szinpadot, fellépheten rá és cselekedhessen? A szoba zűrzavaros és mégis áttekinthető, ismerős és mégis idegen volta szinte súlykolta, hogy a megoldás nem más, mint egy gondolatban már sokszor megtett, de újra és újra eltemetett mozdulat, melyet feltehetően a karosszékével szembeni falon terpeszkedő (mind ez ideig elfelejtett, ám most egy csapásra újra felfedezett!) tükörben pillant meg. E mozdulat pusztán látványa is friss zubogást indítana el, valamely kékes harsogást bontana ki benne legbelül.

Mindenképpen így történik majd — gondolta — hiszen e mozdulat megpillantása a tükörben, majd valóságos véghezvitele, elválaszthatatlanul összekapcsolódik egy másik, „idegen” mozdulatnak a felszámolásával. Kínzó bizonyossággal érezte, hogy ez a saját mozdulatával eltávolítandó másik mozdulat fedi, szigeteli el, mintegy kátránypapírként, a saját értékesebb rétegeit, nem engedvén befelé szivárogni a külvilág éltető, jótékony nedvességét. Merev és halálosan szikkadt volta őt magát teszi merevvé és szikkadttá, így mindenképpen vissza kellene váltani azt a „másik”, őt takaró, be- és elfedő mozdulatot, mégpedig a visszaváltás árának mérlegelése nélkül. (Miként egy életbevágóan fontos ügy kapcsán hibásan megfogalmazott mondatot, félreértésként megtett gesztust is bármilyen áron visszaváltana.)

Ez a „másik”, hamis, mivel pusztító mozdulatot kutatta hát és rá is talált: engedelmes, panasz nélküli meghajlást látott felvillanni a tükörben, mintegy válaszként egy puhán és oldottan, de kímélet nélkül oktató hangra és a hangot kísérő gesztusokra. A saját engedelmes meghajlásait látta a Másik támadóan oktató és kioktató, önállóságát és önbecsülését pusztító mozdulatai mellett, mert ez a „másik” tényleges és valóságos Másikká testesült, ismerős és mégis idegen Másikká, aki ugyan lehetne Akárki is, de számára mégis visszavonhatatlanul egyedivé vált a tükörben való megjelenése pillanatában.

Ahogy rebtent a tekintete újabb taglejtés rajzolódott ki a tükör holdfényes lapján, ez az izgalom és a türelmetlenség kifejezésének indult, de útközben meggyávult és éppen félig sikerült volta tette áporodottá. Nem vitás, kényszer alatt született: a Másik közönyig nyugodt, felsőbbbbséges magatartásának válasza volt, amely magatartás a maga biztonságát az ő gyávaságából eredeztette. A tükörben ugyanis karcsú, remegő kézfeje jelent meg: ujjai zsebkendőt marcangoltak. Nyilván ezzel kísérelte meg kivédeni a Másik jéghideg biztonságát sugárzó kezeletését. Nagyon is jól tudta milyen meddő kísérlet ez, hiszen tisztában volt a zsebkendőt gyűrető, tépető indulat hamisságával. És ez az indulat éppen azért volt hamis, mivel a Másik indulatai sem voltak jéghidegek, hanem csak ilyennek tétélezettek és jobbra csupán félelme változtatta azokat ilyené. Védekezése mögött az idegek gyulladtsága érződött, indulatai-mozdulatai szinte egymást tapasztották meg, a rémülettől lévén sikosak. Alávaló pocolyabúzs szaglott róluk és ez elve reménytelenné is tette a sikerüket, ideges fürgeségük sem tudta leplezni eredendően hitvány voltukat. Ugyanakkor a Másik magatartását tú-

lontúl célratörőnek, sarkosan keményre kalapálnak érezte. „Válaszolj, válaszolj, válaszolj!” — sziszgették felé a Másik gesztusai csakúgy, mint az imént az arabeszkék. „Válaszolj, mert tudod, hogy nem állok jól magamért és kivezetlek a szobából. Válaszolj, mert meg fogod bánni. hiszen elvethetek téled mindent. Válaszolj, mert nem tartalak tovább, elengedlek, lezuhansz, beütöd a fejed. Válaszolj, mert hátrakötöm a kezeidet, be-tömöm a szád, még dadogni sem tudsz majd, csak kidagadnak az ereid. Válaszolj, mert meglódul a karom, meglódul, meglódul...”

De éppen ez a válaszkényszer volt olyan szorongatóan erős, hogy nem lehetett tisztességesen válaszolni, éppen ez a kényszer gátolta meg abban, hogy tisztességes feleleteket adjon! Most, hogy erre rájött, el tudta kapni tekintetét a tükörről és a fejét is elfordította, mert a gondolat túl erősen dübörgött benne, szinte szét akarta rázni, mint ahogy egy meglódukt harang szét szeretné verni a tornyot.

Eképpen folytatódott:

mintha szellő kerekedne.

Érezte, véget ért az önön tengelye körüli forgolódás, mivel nem elégedett meg az előtte kavargó mozdulatok tétlen szemléletével, hanem kikristályosított valami ellenkezés felét, ezzel hesegetve el a pánikot, amely már csaknem a hatalmába kerítette.

Valtozott a szoba klímája is, eddig az álmosító légkör átmenet nélkül váltott át fagyos és alattomos hullámmozgássá s ez nem sok jóval biztatta. Most viszont kellemesen frissítő áramlás érkezik egy meghatározható irányból. Megfeszítette a figyelmét (vagy inkább az emlékezetét?), hogy rájöhhessen melyik irány szolgál az áramlás csatornájaként, melyik tárgy az áramlás kibocsátó forrása.

Lassan tisztult le előtte a szoba ellenkező sarkában izzó drágakövek, a világító akvárium edényének a képe. Igazán erre az értelmetlenül égő tartályra kellene irányítania a figyelmét? Létezik-e, vagy csupán elképzeli? Puhán és oldottan, de kímélet nélkül támadó hangot társított hozzá, amely az üveg-falon belüli világot magyarázza, és amelyre ő szótlánul, engedelmesen figyel, akár a színes halacszkák cikázására a miniatűr világ mesterséges közegében. Megbabonázott, becsapott, kába élőlények apró, zöld, piros és arany tüzei egy síkos, áttetszően vak közegben, mely előtt ő ül megbabonázva, becsapva és kábán.

Megvan tehát. Imhol eléje került a cél.

Ha ez az akvárium valóban létezik, akkor most át kell kelnie a szobán, hogy elérhesse az üvegedényt, nekifeszülhessen, és bármi történjen is, feldöntse, kiborítsa, hogy tótágast álljon az egész, hogy a moszatok szánkázzanak a szerteömlő, langyos víz hátán és rátelepedve az arabeszkekre rájuk poshadjanak, száradjanak porladó, feketülő lepényekként. És a halak meredten tátott szájjal vergődjenek a megadóan döglődő moszatokon, vergődő dögök a vergődni képtelen dögök hátán.

Elfordította fejét az akváriumtól és bátran, szinte kihívóan meredt ismét a tükörbe, melyben előbb homályosan, majd mind élesebb körvonalakkal egy jelenet kezdett kirajzolódni. Végül a jelenet legparányibb mozzanatát is annyira világosan látta, annyira érezte a legapróbb mozzanat ízét is, hogy felnevetett.

Látta, amint a Másik fel s alá járkál, idegesen le-leguggol, gyengéden megmoccantva a színes hullákat. „Miért is tehetted? — fordul oda hozzá. — Felelj, miért tetted, magyarázatot követelek!” Leveszi a szemüvegét, amely bepárasodott a dühtől és a megbántottságtól. Beletörli a zsebkendőjébe. (Végre egyszer az ő zsebkendője játszik megalázó szerepet!) És mit csinál közben ő? Talán csak mosolyog. A Másik agyát elönti a vér. „Válaszolj — sziszegi —, válaszolj, mert különben nem állok jól magamért! Meg fogod te még ezt bánni. Örült! Tudod, hogy mit vesztesz el? Mindent, mindent, mindent! Feküdj le és aludd ki magad, hiszen szégyelhetnéd, ahogy itt reszketsz!” És mit csinál közben ő? Talán csak mosolyog. Hiszen neveltség az egész. Prédikál és közben a sarkát emelgeti. Valamit oda kellene kiáltani neki, valami igazat és találót, de hát minek, amikor olyan neveltség. Ezért hát inkább hallgat és mosolyog. Áll, hallgat, mosolyog. Vajon meg fog-e lódulni a keze? Zsibbad az arca, szédül.

egy nagy lapályon valaki égnek emelt karokkal rohan és a nevéét kiáltozza. Valahol meg kéne kapaszkodni, mert el akar esni, rázuhanni a padlóra. Most, most kellene erősen megkapaszkodni, és valamit odakiáltani, valami találót és igazat. Mert tudja, tudja, most aztán valóban tudja, hogy mit kiáltana, mielőtt rázuhanna a padlóra.

Vad lett a kedve, túlságosan esztelen és vad e jelenet látán és ez fokozott összpontosításra intette. Még a végén nem sikerül átkelnie a szobán és feldönteni ezt az unalmasan és banálisán világító üvegedényt. Már is elgyávulva érezte, hogy egy szélesedő szakadék mélyül az akarata és az elképzelt tett közé. Védekezéséül az akváriumot kereste a tekintetével, mert ha megbizonyosodik róla, hogy van, hogy a helyén van, akkor már is megállásra kényszerítheti a szakadék növekedését.

Igen, az akvárium létezik, hiszen látja. Nem egyszerűen, hanem felfokozottan, hangsúlyosan látja a szoba másik sarkában, mivel világít. Mögötte lóg a konnektorhoz vezető zsinór. Felesleges kételkedni a létezésében és felesleges kételkedni a létezését megszüntetni kíváló szándékában. A cél megmutatta, készségesen felkínálta (megvilágította!) magát a változtatni, erőit feltámasztani szándékozó kedvének. Ezért hát a megtorpanás mögött valami másnak kell rejtőznie és nem a cél hiányának. Vajon ismét csak a már megszokottól való szabadulás örökös félelme van a meggyávulás mögött? Vagy valami még erősebb, szívósabb félelem, melyet ismét csak fel kell deríteni a következő lépés megtételéhez? Egész testét borzongás rázta meg, ha most valóban odamenne és feldöntené az akváriumot, akkor esetleg olyan jóvátehetetlenül hibázna, mintha egy hivatalhoz egy megfellebbezhetetlen végzésért folyamodna, melyet azután akkor kapna kézhez, amikor a folyamodás tényét már megbánta.

E megbánás érzete annyira a hatalmába kerítette, hogy ernyedten, szinte fásultan figyelte miként bontakozik ki a tükör lapján egy újabb jelenet.

Látta, amint végzéssel a kezében kilép egy ormótlan hivatali épület kapuján. Fázik. A kezében tartott papírlapból fagy árad, végighúzódik a karjain, eléri a vállát, a nyakát, behatol, befészkei magát a koponyájába, a szemüregibe. Talán örökre? Talán. Kinyitja a táskáját, belceji a papírost a tégelyben lapuló illatos kenőcs, az aranyrúdban meghúzódnó rúzs, a kormos szemöldökfesték, a különböző aromájú kölnik és a gyűrött zsebkendő mellé. Lesz, ami lesz, elindul. Nem néz hátra, semmire nem akar gondolni. Feltekint. A dühös égből nagy, szűz pelyhek esnek lefelé, de az aszfaltra érve latyakká olvadnak. Korán van még hazamenni, a legokosabb beülni egy kávéházba kicsit felmelegedni. Belép, leül, kávét, süteményt rendel, cigarettára gyújt. Tükröt vesz elő, rendbehozza magát. Az az érzés kísérti, hogy az arcán egy ütés eltűntethetetlen nyoma vöröslök. Megütötték, de ki ütötte meg? Már elfelejtette és az ujjnyomok mégis megmaradtak az arcán! Lopva körülnéz. Lehetetlen, hogy ne sejtsek mi történt vele, hogy minden mozdulatából ki ne érződne a félszeg tévováság, Tehetetlen továbbra is zavartalanul léteznie az emberek között! Megissza a kávét, elmajszolja a süteményt, elnyomja a cigarettát, fizet. Kinyitja a táskáját. Ott a végzés, két oldalt széles margó, pecsét a szöveg alatt, okmánybélyeg. Gyűlölettel mered rá, mint minden zavarának forrására, mint az arcán vöröslő ütés végső okára. Most végig kell mennie a kávéházon ebben a füstös zsebongásban és úgy tenni, mintha semmi feltűnő nem lenne rajta. Ez lehetetlen! Amikor feláll a széke feldől. Fordultában leveri a hamutartót, majd nekisiet egy ruhafogasnak. Vajon az is feldől? Semerre sem néz, rohan egyenesen a kijárat felé.

Lám, e jelenet jólismert és eleven mondandója rekesztette sorompója mögé az előbbi konok elszánását! Mintha a magány lepiezhetetlenül eluralkodó félelme és szégyene olyan kizárólagos és örök érzés lenne, mely nem tűr meg maga mellett semmi mást.

Holtott a magány mindig csak átmeneti — próbálta biztatni magát. És akkor már minden más sokkalta inkább szükségesszerű az életben. csak a magány nem az. Mert csak körbe kell nézni alaposan és akkor a magány megszűnik — ilyen egyszerű ez. De nem, mégsem ilyen egyszerű, mert a pusztá gondolatára

máris úgy érzi valami értékes esett ki a kezéből, hogy valamely életfeltételtől megfosztatott, hogy különbözővé, elkülönülővé és elkülöníthetővé vált!

Így hát hiába is minden, hiába is kényszerítené magát újra a valóságos helyzetére eszmélni, arra, hogy felemelkedve a szoba másik sarkába készülődik, feldönteni egy mesterséges világot, szétzúzni egy nevetségesen világító üvegedényt és ezzel beteljesíteni céllá tisztult szándékait.

A zavarodottság, amely a kávéházban elfogta egyre jobban kínozza, csakúgy, mint az arcát ért ütés emléke. Érezte, hogy ennek az ütésnek az elképzelése túlságosan is igénybe vette az erejét, s legeslegbelül felengedve egész állapotát rendetlen, fecsegő lazaság kezdte jellemezni. A részletesen és pontosan kivethető jelenetek után, most céltalan és rendszertelen képek villantak fel a tükörben és egy pillanatnyi kimerevedés után el is tűntek. Először csikos daróruhában bukkant fel, s csajkáját alázatosan egy gőzölgő kondér fölé tartotta. Szemeit lesütve sietett cellája sarkába és ott az éhségtől gyötörve, összekuporodva kanalizta be a silány lötyöt. Utána vénségesvén vénasszonnyá vált, aki egy furcsa pedantária rabjaként örökösén egy tollseprővel szöszmötölt. Majd visszanyerte saját alakját, pontosan úgy, ahogy most mozdulni készen a szoba sarkában áll, de a kezében levelet tartott. Vajon ki csúsztatta a zsebébe és melyik óvatlan pillanatban, hogy észre sem vette? Dobogó szívvel, zaklatott kíváncsisággal olvasta végig, utána a karjai erőtlenül hanyatlottak le. Nézett maga elé és nem hitte el — nem hihette! — képtelen volt igaznak felfogni ami benne állt. De mit is tartalmazott valójában a levél? Amikor rájött, hogy a tartalmát képtelen felidézni — máris elfelejtette, hogy talán a borítékban csak üres papírok bújtak meg —, amikor megvilágosult előtte, hogy a levél tartalma az elfelejtés által semmissé vált, csodálatosan megkönnyebbült.

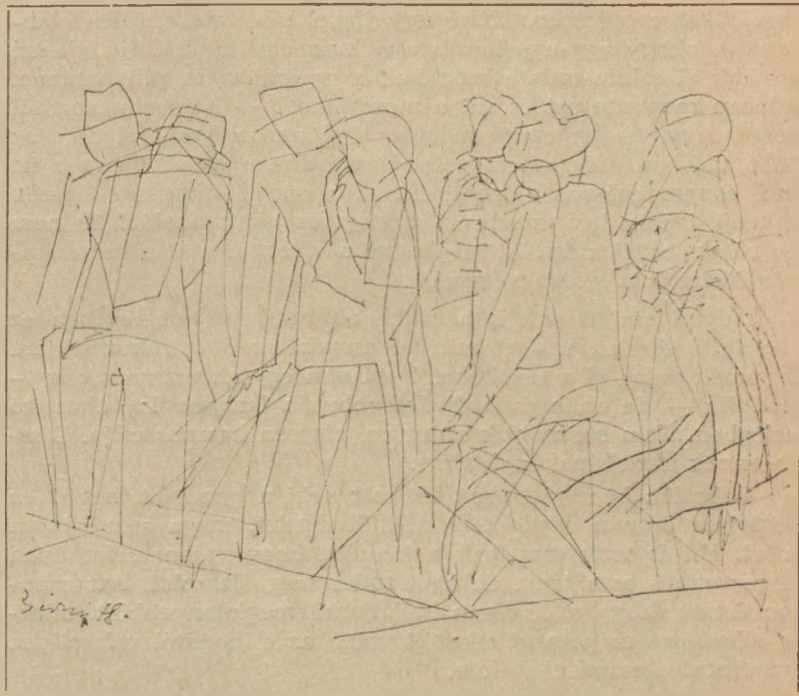
Habár időbe tellett az is, amíg megszabadult a levél rémétől. Beagondolva abba, hogy egy egyszerű levél is ezernyi veszélyt, ismeretlen bajt rejthet magában, szinte máris kísértést érzett arra, hogy az egészet összegyűrje és elhajítsa. Ha nehezen is, de legyőzte ezt a kísértést, megegyeszer felnyitotta a boríték titokzatos módon sértetlen ragasztását, de nem talált benne semmit, még üres papírokat sem.

Belefűjt az üres borítékba, forgatta ide-oda, valami címzés-félet keresett, de azt sem talált. Most hát összegyűrhetem és eldobhatom — gondolta —, s váratlanul hallatlan biztonsággal megérezte, hogy végre megszabadult attól a rendetlen és fecsegő lazaságtól, mely az iménti képeket eléje vetítette, s ezzel egyidejűleg megszabadult az ütés kínzó emlékétől is. Elfelejtette ezt is, mint ahogy mindent elfelejt — gondolta —, de ez a felejtés most olyan jó érzéssel töltötte el, hogy kuncogni kezdett. Azaz csak kuncogott volna, de a nevetés a torkában rekedt, miként egy felfelé szálló buborék akad meg a pohár közepén. Látni, ahogy a buborék megszületik, elindul felfelé és mégsem ér soha a felszínre.

Most a legokosabb lesz utána nézni annak, miért nem tudott nevetni. Ahogy ezt a szándékát elgondolta, már meg is volt a megoldás. Ezegyszer nem kellett utána járni, annyira kézenfekvő és nyilvánvaló volt, hogy önként kínálta magát. Elfáradt. Igen, egész egyszerűen elfáradt — és ez a felfedezés a maga mindennapi közönséges tényével elzsongította, megnyugtatta.

Olmos fáradtság öntötte el a tagjait. Mintha átvirrasztott volna egy éjszakát és most minden fárasztaná, még azok a megszokott tevékenységek is, melyekhez egyébként vonzódik. Legszívesebben ledölné és semmi másra nem figyelne, csupán a benne nehézzé és komorra torzult, sötéten mormoló formákra. Lelki bénultságát olyan elemi eréjűnek érezte, mint a garat fertőzött nyirokgyűrűje, a lepedékes nyelv és a magas láz okozta fizikai levertséget egy ágyban fekvő beteg.

Ha most mozdulna, a mozgulatai nyugodtak lennének, lekerítettek és látszatra erőt sugárzóak — gondolta — és a tökéletes szellemi kimerültség visszafogott mámore is érződne rajtuk, az a fajta csalóka könnyedség, amely az alvajáróknak is sajátja. És mindezek ellenére, vagy inkább ezzel egyidejűleg, kissé bágyadtan lépkedne most, ha megindulna, kissé rezignáltan és kedvetlen öregesen, mint egy dróton mozgatott bábu. A

lábait korántsem önként rendezné a mozgás mozgulatsorába, hanem egy ádáz kedv, egy áldatlan, szertelen, „minden mind-egy” kedv parancsára. Ha most megindulna, akkor ez az ádáz kedv valahogy átragadna rá is, és talán éppen ez kölcsönözné a mozgulatainak az erő látszatát. Ugyanakkor mozgás közben állandóan éreznie kellene a drótok, zsinórok kényszerítő parancsait és annak a külső erőnek a fásult, rezignált rosszkedvét, gúnyos fintorgásait. Mindenképpen szörnyen kettős tartalmú lenne most minden mozgulata, mintha valaki egyszerre szeretné kifejezni egy tragika és egy pojáca lelkiállapotát, vagy mintha jókedvet fitogtatva futkározna egy aláaknázott mezőn. Az önkontroll gyengüléséhez hasonló érzés fogta el és a félelem attól, hogy ez a gyengülés megbánnivaló tettekhez, vagy súlyos jellembeli fogyatékokhoz vezet. Jóvátehetetlen hibákat követ majd el tudtán kívül — ez volt a tartalma a kimerültséget kísérő félelemnek. Ilyen állapotban lehetetlen számolni a körülményekkel, nem határozható meg egyértelműen mi mit jelent és mennyit is ér valójában.

Vissza kell ülnie a háta mögött terpeszkedő karosszékbe — határozta el — mivel nem volt kétséges előtte, hogy a karosszék még mindig a háta mögött terpeszkedik súlyosan és mocsanatlanul. Sőt, mintha lenyűgözően hatalmas, fenséges tömegével egész idő alatt vonzást gyakorolt volna rá. És könnyen lehet, hogy csak azért nem tudott előbbre lépni, mert nem számolt kellőképpen a karosszék vonzáserejével. Előbb le kell számolnia ezzel a mágneses visszahúzó erővel és csak utána áll majd fel ismét és indul el a célpontja felé.

A sorrend újragondolása a szívósabb elszánás és a kitaróbb lelkesedés képzetét keltette. Úgy vélte, a siker minden összetevőjét a kezében tartja már. Megnyugodva kucorodott hát vissza a karosszékbe, ahol, mintegy várakozásait igazolva, régóta nem tapasztalt kellemes bizsergés ömlött el tagjain.

A szőnyegekkel telezsúfolt szoba újra meghittnek, otthonosnak tűnt előtte. Rettentően, iszonytatóan hosszú ideig kúszkodhatott önmagával a székből felemelkedvén, és most, visszarsokadva, újjongva tapasztalta, milyen nagyszerű is a párnák között kucorogni. (Miként a vándor a tomboló viharral való egész napos viaskodás után egy nem várt pillanatban fedél alá kerülvén újjongva tapasztalja milyen is a tűz, a meleg étel, a biztonság.) Végig hasogatott a feje — erre is csak most döbbsent rá, amikor a hasogatás már alábbhagyott.

Ahogy tekintetét a szoba másik sarkában álló akváriumon megpihentette, azt már nem szándékainak céljaként fogta fel, hanem csupán annak, ami. Kissé valószínűtlennek tűnt, hogy ebben az edényben megismétlődik, újjáteremtődik egy víz alatti — a víz felettől olyannyira eltérő — világ, kissé valószínűtlenül cikáztak a színes halacsok a lágy, áttetsző és valószínűtlen

elem süket csendjében. Kissé úgy figyelte a valószínűtlen cikázásukat, ahogy egy-egy közeli cselekvés emléke is hihetlenné mosódik el szinte már a megtétel, a megvalósulás pillanatában. Valóban megtette ezt és ezt a mozdulatot? — kérdezte magától csodálkozva. És az az izzón piros hal az aranycsikjaival az előbb valóban még amott volt, és most már emitt, de már itt sem, hanem egészen máshol? És az a másik, elevenen ide-oda cikkanó, igazán keresztelte az izzón piros pályavonalát? És nem fog róluk leázni a festék, megfestve a vizet, miként a színes rakéta füstje is megfesti a levegőt?

Milyen mulatságos is a szoba álmosító langymelegében ez a világító díszlet, melyet mintha csupán az ő szórakoztatására helyeztek volna el a sarokban. Igen, van egy akváriumunk is — gondolta — de ez is csak díszlet ebben a langyos és álmosító melegben. Nem használjuk semmire, nincsen hasznos célja. Díszlet, ennek a szobának a díszlete.

Hallatlan könnyébséget okozott neki a gondolat, hogy az akvárium csupán rendeltetés nélküli díszlet, maga sem tudta miért. Fel is tette magának a kérdést, hogy vajon miért ilyen megnyugtató ez a tény, de nem tudta megválaszolni. Azt azonban érezte, hogy ettől olyan hallatlanul megkönnyebbült, mintha ellenséges csapatokat sikerült volna az otthonától valamilyen csalafinta válasszal elterelnie.

És így végződött (kezdődött?):

látta a tükörben, amint egy út szélén áll és az ellenséges csapat lovasainak egy bizonyos irányt mutat, éppen az otthonával ellentétes irányt.

És a lovasok el is indulnak ebbe az ellentétes irányba, könnyedén, félelmetesen könnyedén ügetve, miközben ő az út szélén marad a még mindég kinyújtott karjával. Igen, félelmes és könnyed biztonsággal ügetnek, gyanútlanul és mit sem sejtve, míg ő az út szélén áll megkönnyebbülten, repeső szívvel. Amikor ekkor új félelmei kezdtek támadni, egyelőre a távolban és bizonytalanul, egyelőre alig kivehetően, annyira a távolban. Mert itt van ez az „egyelőre”, felbukkant, érzékelhetően megjelent, és hiába minden, meg kell vele birkóznia. Mert a lovasok is „egyelőre” gyanútlanul és mit sem sejtve távolodnak, hiszen nem tudják, hogy a mutatott irány hamis. Csak a kisebbedő alakjuk látszik, csak a lándzsát tartó kezek körvonala válik ki a lovak és lovasok egybemosódó alakjából. Könnyedén tartják a fegyvereket és könnyedén ügetnek, közönyös és félelmetes biztonsággal, mint akik nem sajnálnak egy kis kitérőt a bizonyosságért, mint akiknek nem számít az idő és ezért még a mutatott irányba haladnak. De visszatérnek majd, könnyörtelenül éles fordulatot tesznek a lovaikkal, könnyörtelenül rideg fény villog a szemükben, amikor már lejárt az „egyelőre” ideje, amikor már lejárt, lejárt, lejárt...

Ekkor a karosszékben kucorgó asszony érezte, hogy a szőnyegekkel telezsúfolt szoba elvesztette meghittségét, nem védi többé. A padlón szerteszét kigyózó arabeszk kártékony, ártó jellege hirtelen világosult meg — mintha egyenesen rá akarnának törni, ezzel téve lehetlenné, hogy otthonosan fészkelje be magát a sarokba.

Minden indájak egy-egy sértő megjegyzés, a beszéd fonadékában alattomosan megbúvó mérgezett tüske, amely ellen lehetetlen védekezni. Elfojtott, de mélyen bántó, álnok röhögés terjeng, gomolyog a padlón, s támad kíméletlen folyamatossággal, miként egy hidegfront a maga viharos és gonosz hullámaival.

Önkéntelenül védelemben kerest, valami zugot, ahol meghúzódhatna, ahol sikerülne kikerülni a szobát elárasztó kórok és megátalkodott áramlást. Egy ellene irányuló, alávaló öröm áldozatának érezte magát, védtelen és gyenge prédaállatnak, amely végleg megsemmisül, akár egy tintapacni az itatós alatt. Mert ennek az ellenséges örömnak milliányi sziszegő fulánkja támadt, számtalan apró, gonosz nyelve nőtt váratlan sebesen, melyekkel megbénítani és belefetyelni készült védtelen lényét.

Ekkor felállt... Felállt? ... Dermedt kíváncsian figyelte önmagát... Figyelte önmagát? ... Úgy vélte, lesz ereje az arabeszkekre lépni... Lesz ereje az arabeszkekre lépni? ... Valóban mozdult is... Valóban? ... Mozdult is? ... Célt keresett... Célt keresett?... És elindult... Elindult? ... Felé... felé?

Bába Mihály

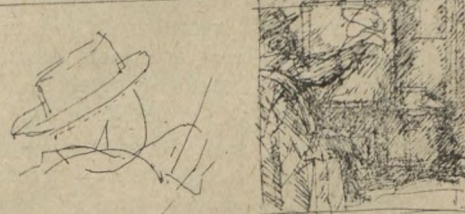
Szavak csontvázai

Szavak csontvázai

hevernek
a fiók-sírban
Üldöztetés
temette
gondolat
foszlányok
Nagy élmények
nagy álmok
valóra nem váltott
teremtő tervek
húsától
vérétől
megfosztott
eszme
nemzőszervek
Kripta-fiók-sírban
velük együtt
fekszenek az elvetélt
szerelemek
a szavak csontvázai

Meditáció

Hajnalban az eső
eleredt,
cérnaszálaival a földhöz
kötötte a felleget.
Mint tikkadt vándorok
nyelték
a csatorna-szajak
az ég vizét.

Dorkovics Ágnes

Obeliszk

1.

Évák könyve

kit isten gyűjtött félvilágnyi gondba,
és teste fáj, mert minden kín a régi,
mert mind az első ős jogát idézi:
vajúdni szorgos kínlódást halomra,

s ki forró vagy, mint elfúlt katakomba,
Rémus kimivelt városán e résnyi
pokol, borzongva vágyják titkod: égni
halálra váltan átkos csillagodra.

lám, mindenekkel elpusztíthatatlan,
örök fogú idő a gyámod itt:
aprózva fal föl és öklendezik!

s míg tenger ringat mocskot pirkadatlan,
vulkános fényű, hajlékony karod
a végtelenbe lopja magzatod.

2.

Űrszonett

míg hozzám távolból ragyogsz,
csönd száll az érintés helyére,
és minden Nap alatt e félbe
vágott hiányod ott sajog.

mert én is lassan úgy vagyok,
már mindenemben félig élve:
sötét odúban, mégis fénybe
fultan, mint végső Halmazok.

és kínok közt, de este van.
s megint fölfénylesz pontosan
az ólmos, szürkülő zenitre.

s ím hull a lényed, lágyan esve
szemem félholdas udvarába:
oldódik létem úrmagánya.

3.

forgása csillagomnak

a hangafű kinyílt, s a zsenge pázsit
alásimul a macskaléptű szélnek,
kit illatok és dús párák igéznek,
bódulva hull hát és ígérne bármit,

ha most e tűnő pillanat megáll itt.
de bölcs az ősz, ki hogyha mozdul, kérget
hasít a csönd: ím tudják már a vénebb
nyárfák a túlsó part ezüst dalát is,

hol fény ha hull, csak mint a megfagyott
göröngy, úgy koppan érden, ágtól ág
válík ropogva, űrt érez s jajong.

együtt zuhannak: ő és a világ.
s ha jég pilléz már minden foghatót,
a szél is éhül, falja csillagát.

Petőcz András

valami, valami után

piszkosfehér az ég. villámsebes a szó.
induló. bomló. elhaló.
izzadt lepedő tekereg fejem fölé.
tekereg. lebeg. megreteg. lehullik
megint.

eltemet.
azután kiásom magamat.
kutyavinnyogás. hatványozódik a
csönd.

mozdulattalan pillanat.
lélegzetfojt a félelem.

Töredékek

talán el kéne mondani
talán még azt
emlékszel azon az úton
miközben
és azt is
persze
amikor Jolán
utoljára még velünk
mert minden szétesett
és a közös dalunk
azok a pillanatok
valaki virágot vett
a Béla bohóckodott
a ház most bontás alatt
Feri bá' az öreg pincér
egyszer
valamikor mindenképpen
hogy újra
megbeszéljük
majd
talán telefonon
legközelebb

A MICIMACKÓ-CIKLUSBÓL

Micimackóval

is megesett

Aztán valaki elindul:
kezdetben lassan, óvatosan,
majd erőteljesen szaporázva a
lépéseket.

Versenyszellem.
Valahol itt kell megragadni a
lényeket:
egy atlétikapályán loholunk
körbe-körbe,

és mesterséges célokat keresünk.
Ezi! Meg azt! Hajrá! — mondjuk,
mondogatjuk, majd nyomokat
fedezünk fel a salakon.
Erre már járt valaki! — rémülünk
meg,

pedig csak úgy van ez, mint, ahogy
Micimackóval is megesett: egy
hatalmas fa körül szaladt, és ijedten
nézte saját egykori lépteit.

Gerelyes Endréről

Erre a találkozásra készülöben bukkantam rá egy régi feljegyzésemre. Egy majd húsz évvel ezelőtti találkozóra emlékeztem. A budapesti Ifjú Művészek Klubjában két fiatal alkotó estje előtt mondtam pár bevezető szót, rövid párhuzamos jellemzést. Két ifjú testvéralkotót mutattam be, akiknek akkoriban jelent meg első könyvecskéjük az Új Termés sorozatban. — Most újra együtt van a nevünk a meghívón. A kritikus majd átadja a szót az egyik egykori ifjúnak, az emlékező költőtársnak, Baranyi Ferencnek, s együtt ébresztjük az emléket a másiknak, az egykori fiatal prózaírónak, Gerelyes Endrének.

Hadd kezdjem egy szemrehányással. Ilyen szemrehányás nem ritkán éri a rest irodalmi utókor: miért kell ébreszteni egy nagy tehetségű, érvényes műveket teremtett író emléket? Van ugyan egy szűk emlékkörző tábora, írói társai, akik számon tartják, néhány száz hívő olvasója; ha újra megjelenik egy-egy könyve, tisztos recenziókat olvashatunk róla, de meggyőződéssel mondom: nincs benne a maga rangján az irodalmi köztudatban.

Sokszáz oldalas cikkgyűjtemény jelent meg nemrégén a hetvenes évek magyar irodalmáról, névmutatóval. Négyeszer idézik benne Gerelyes Endre nevét. Egyszer, mint aki — másokkal együtt — „több társadalmilag is izgalmas ígéretet nyújtott korai műveiben, mint amennyit... megvalósított”. Másutt csak felsorolásokban említik, igaz, rangos névsorokban.

Nem hiszem, hogy az új, a nyolcvanas évtized is így ki tudja majd kerülni azt a jelentőséget, ami Gerelyes Endre néhány kötetnyi írását, de ezzel egyrangú és példaadó alkotómagatartását foglalja magában. A baráti szíveken túl, a kritikai közvéleménynek is, főképpen pedig az új, a fiatal irodalomnak is föl kell fedeznie Gerelyes világát, s azt az egyszerű, összehasonlíthatatlan írói magatartást, vérmérsékletet, gondolkodásmódot, ami bármelyik sorát, bekezdését összetéveszthetetlenül fölismereti. S nemcsak a művek kerülnek majd az őket megillető helyre a hatvanas-hetvenes évek irodalmának történetében, hanem az a magatartásmód és etika is súlyosan lesz jelen az irodalmi alkotásmód példatárában.

1972 decemberében így nyilatkozott az Új Írásban: „Ha olyan szokatlan helyzetbe kerülnek, hogy önmagáról kellene kritikát írnom, a prózaíróknak ahhoz a típusához sorolnám magam, akik talán alkatilag legközelebb állnak a lírikusokhoz... Valószínű, hogy az e típushoz tartozóknak — nekem mindenképpen — meg kell várniuk, amíg... — megverednek a szemközt jövő problémákkal...”

Két sarkpontját határozta meg ekképpen írásainak, alkotásainak. Az egyik: novelláinak, regényének, cikkeinek lírai jellege. Minden írása, minden sora önvalomás, önéletrajz, önmagyarázat, önelemzés. Nincs egy szenttelen,

külvilló mondata, mindegyikben ott látjuk az állásfoglaló, választó, vallomástevő Gerelyes Endrét. Akik személyesen ismertük, egy-egy csipős megjegyzésében, heves gesztusában a személyét magát is, mozdulatait, fintorait, hanghordozását is fölismerjük. Novellái nagy része, esszéi, regénye, de még cikkei, kritikai megjegyzései is: szenvedélyes önelemzés. Simonffy András méltán búcsúztatta őt így: *Isten veled, Lancelot lovag!* Azért azonosíthatta az író hősével, mert megvolt bennük ez az azonosság. Személyesen jelen van Balázs és János konfliktusaiban, Káin és Ábel ütközetében, a lovagi tornákon. De ezt az önelemző, önvalomások jellegét nem egyszerűsíti élettrajziva. Az ütközet a fontos minden ilyen írásában. A kilenc perctől a Lancelot lovagig ott van minden küzdő alakjában: az ellenfelekében is. Ő Ábel, de ő Káin is; Bálint is, János is. Atéli az ellenfelek sorsát is, tudja az ő érveiket is.

A küzdelem minden Gerelyes-írás meghatározója: ez a másik sarkpontja írásainak. „Mekgüzdeni a szemközt jövő problémákkal”. Méltatói mind kiemelik, milyen fontos szerepe van nála a fizikai erőnek, az ökölnak, a testi erőnek. Már kevesebben hangsúlyozzák, hogy a testi erő szemléletes és nyomatékos ábrázolása csak alkalom az intellektuális küzdelem megjelenítéséhez. A ringben is az a fontos, ami a fejekben lejátszódik, az ökölcsepásoknak mindig morális indítéka van.

Nemzedékének legszenvédélyesebb moralistája volt. Senki olyan lázasan és nyíltszívűen nem kereste az új kódexet, az új társadalom új erkölcsi törvényeit, mint ő. Minden állítást megkérdőjelezett. Nem volt előtte tekintély, s nem voltak dogmák. A forradalmár etikai kódexét lapozta. A jámbor Ábel önala megöli a kártékony Káint. Mindig nyílt sakkal küzdött, előítéletek nélkül, írásában is, kávéházi vitáinkban is. Aki személyesen ismerte, tanúsíthatja, milyen éltető ereje volt a vita, az érvek lovagi tornája. Egy példát hadd mondjak el nyitottságára. Szerette, tisztelte Arany Jánost, de elementáris dühvel utasította el az Epilógusnak ezeket a sorait, a bennük foglalt emberi magatartást: „Ha egy úri löcsiszárral / találkoztam, s bevart sárral / Nem pöröltem / Félreálltam, letöröltem”.

Ráismertető vonása írásainak az a kettőség, amit a fizikai erő ábrázolásának és az elmentétek intellektuális földolgozásának együttélte ad. Pszichológiai felkészültsége és érzékenysége, filozófiai ismeretei és készsége ugyanúgy meghatározzák írásai karakterét, mint a fizikai erő. Legegyszerűbb, iskolázatlan alakjai is képesek intellektuális nárbajra, a munkásszálláson, a gyárban, a falusi lagziban is.

Mámorosan szerette a gondolatok szembeállítását, a magatartások párbaját. Utolsó nagy vállalkozásában, az *Isten veled, Lancelot!*-ban mintegy összegezi a forradalmár magatartás, a küzdelem éthosszának motívumait. Rátalált a lovagi középkor hatalmas küzdőterére: ideális színpadot talált eszméi, indulatai kifejezésére. A vérré menő összecsapások porondját, s a végletes emberi tulajdonságokat, tiszta eszményeket és feneketlen gonoszságokat hordozó, nem ember formájú hősök világát. Személyes sorsa dereng föl, amikor a szolgának született Lancelot emelkedéséről, a nagybirtokos lovagok előtti bizonyításról esik szó. Hőse diadalában és társadalmi emelkedésében az ő Toldi Miklós-i felszabadulása, hódítása testesül meg. — A regény egésze azonban nagyobb, nem személyes sorsfordulatot példáz és a porondon küzdők fizikai erőfeszítéseit, a lobogó szenvédélyességet itt is erős intellektuális hajlandóság, precíz elemzőkészség, higgadt racionalizmus ellenpontozza.

Írásainak ez a jellege esszéi felé fordítja a figyelmet. Én egyenrangúnak tartom Gerelyes esszéit szépprózájával; hadd tegyem hozzá: ő maga is segít ebben. E két tartományát írásainak alig lehet szétválasztani; annak idején természetes módon gyűltek közös, egy kötetbe. Elbeszéléseiben esszéisztikus, elemző,

eszmélkedő bekezdések vannak, esszéiben példaerejű próbák történetek, epikus részek. Esszéiben közvetlen módon nyilatkozhat meg a véleményalkotó, állásfoglaló, töprengő író. Lefegyverző és fölényes intellektussal vezet bennünket egy-egy témában, akár a vakok sorsáról, akár a test boncolásáról, akár társadalmi, történelmi problémákról elmélkedik. Minden műfaj alkalmas önkifejezés volt számára. Már azon a majd húsz évvel ezelőtti találkozónkon joggal említhettem, mennyire otthonos a különféle műfajokban. Rövid élete alatt végigjártotta az irodalom majd minden műformáját. A kritikától az esszéig, a novellától a regényig, versig. — Igen, a vers is; lírai alkata természetes módon vezette erre a kalandra is. Heves vitáink közül számomra a legemlékezetesebb, amikor kifogásoltam, hogy a *Nyolcfokos szép lejtő* című novellájának egy részét metrumban, versben írta.

Még egy dolgot említettem abban az egykori vázlatos bemutatásban: játékos kedvét. Ez a szenvédélyes vitaközö, halálig küzdő bajnok mámorosan szerette a játékot. Ez a tulajdonsága minden írásában tovább bontakozott. Nekünk, akik ismertük, külön öröm volt, amikor újabb írásában fölismerünk mókázó kedvének újabb és újabb mulatságos gesztusait. A hősi krónikában, az *Isten veled, Lancelot!*-ban például, egyre-másra kiesik — helyesebben kilép (mert a karikírozó, ítélő fölény kedvéért) — szerepéből. Hadd idézzek egy-két szép példát. Így szövi a fennkölt szövegbe játékaikat, az izes, jellegzetes gerelyeségeket: „... Úgy gondolnám, fölösleges szaporítani a bőséggel termő hülye krónikáknak azt a részét, ahol »Ez emekkorát sújtott, az kivédte, majd úgy vágott vissza, hogy az úristen belemergett és azt kérdezte angyalait: mi van? mi van?«. Galahad vívott — ahá, itt a lényeg — a Lancelotban levő igazi Lancelot ellen”. A Sárkányt kedélyesen „komám”-nak szólíttatja, a lovagokat „diszes bandának” nevezi. — Nemcsak kemény ütéseivel, hanem ezekkel a gyermekded játékokkal is — teljes személyiségével, meleg kedélyével formálja írásait. Ezekért a színekért is lehet őt szeretni.

A hatvanas évek végének, hetvenes évek elejének irodalmi élete, tájékozódása és irodalmi divatjai nem kedveztek Gerelyes Endre írói pályájának. Az a hitvalló, a társadalmi kérdésekre fogékony, elkötelezett írói magatartás, amely írásait fűti, ekkoriban háttérbe szorult. Sokat szenvedett attól a légkörváltozástól, írói útján is megtorpan. Nem tudhatjuk, ha élete engedi, hogyan folytatódott volna a második, harmadik menet. De amit haláláig alkotott, kikezdehetetlen, érvényes mű.

A pályatárs, Simonffy András méltán vallotta halálakor: „Tudom, visszajárunk még hozzá, mi, fiatalok”.

Farkas László

